

Αὐτὰ δείχνει καὶ ἡ γλωσσικὴ πραγματικότητα.

Ὡς πρὸς τὶς προσωπικὲς τέλος προθέσεις τῶν δημοτικιστῶν ἀπέναντι τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος θὰ ἦταν ἴσως ντροπὴ καὶ νὰ μιλήσῃ κανεὶς. Ποιὸς ἐκλείσει μέσα στὴν ψυχὴ του δλοκληρωτικώτερα τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ ἓνα Σολωμὸ καὶ ἓνα Βαλαωρίτη; Ποιὸς ἔδωσε τὸ εἶναι του δλοκαύτωμα στὸ βωμὸ τῆς Ἑλλάδας ἀγνότερα ἀπὸ ἓνα Μιθίλη; Ποιὸς αἰσθάνθηκε κάθε τῆς ἥρωικὸ φτερούγιασμα, ποιὸς ἐπόνεσε κάθε τῆς πόνο, ποιὸς ἔζησε κάθε τῆς φανέρωμα καὶ κάθε τῆς ὀμορφιά καὶ τὴν τραγοῦδησε μεγαλοστομώτερα ἀπὸ ἓναν Παλαμᾶ;

Καὶ πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ πιστεῦθῃ κανεὶς, ὅτι θέλουν νὰ διασπᾶσουν τὸ ἔθνος οἱ πνευματικοὶ του ἥρωες, τὰ φωτεινά του ἀστέρια, ποὺ αὐτὰ συγκέντρωνουν καὶ ἀκτινοβολοῦν λαμπρότητα καὶ καθαρῶτατα τῆ συνείδηση τῆς φυλῆς;

δ) Ἡ καθαρῶουσα καὶ ἡ ἐθνικὴ ἐνότητα. Ὁ κίνδυνος λοιπὸν τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος ἀπὸ τὴν ἐτακράτηση τῆς δημοτικῆς εἶναι ἀνύπαρχτος. Τὸν ἐπλασε φαντασία παραπλανημένη ἀπὸ ἄγνοια καὶ πρόληψη ἢ καὶ πονηρία ὠδηγημένη ἀπὸ πάθος. Μὰ ἀπέναντι στὴ δημοτικὴ, ἀδοκίμαστη ἀκόμη στίς ἐπιστῆμες καὶ γενικώτερα στὸν πεζὸ λόγον, θὰ μπορούσε νὰ μᾶς ἀντιτάξῃ κανεὶς, ἔχομε τὴν καθαρῶουσα, δημιούργημα «τῆς λογίας παραδόσεως» ποὺ εἶναι γιὰ τὴ φυλὴ μας ἓνα ἱστορικὸ γεγονὸς. Τὴν καθαρῶουσα, ποὺ μὲ τὸσους ἀγῶνες καὶ θυσίες, τὴν ὑψωσαν οἱ μεγάλοι διδάσκαλοι τοῦ γένους, οἱ Κοραῆδες καὶ οἱ Δοῦκες, οἱ Ἀσώπιοι καὶ οἱ Κόντοι, οἱ Βερναδάκηδες καὶ οἱ Μιστριῶτες, σὲ ὄργανο ἐκφραστικὸ τῆς ἀνώτερης γνώσης καὶ σὲ ὄργανο πανελληνίας συνεννόησης. Καὶ τὸ δεδομένο αὐτὸ τὸ ἱστορικὸ, τὸ κεφάλαιο αὐτὸ τὸ ἐθνικὸ, κεφάλαιο ἀπὸ ἐπιστῆμες διατυπωμένες στὴν καθαρῶουσα, ἀπὸ νόμους καὶ ψηφίσματα, λόγους καὶ ἔγγραφα, σημάδια τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς σ' ὄλο τὸ δέκατον ἑνατον αἰῶνα καὶ ὡς σήμερα, πῶς μπορούμε νὰ τὸ πετάξωμε, νὰ πάθῃ χαμένο ἄδικα; Ἴσα ἴσα ὁ νόμος τῆς σκοπιμότητος καὶ τῆς οἰκονομίας τῶν δυνάμεων τοῦ ἔθνους δὲ μᾶς ἐπιβάλλει νὰ διατηρήσωμε αὐτὸ τὸ ἀποχτημένο πιά ἀγαθὸ καὶ ν' ἀντλοῦμε ἀπ' αὐτὸ γιὰ τὴ ζωὴ μας, νὰ τὸ χρησιμοποιοῦμε γιὰ τὴ συνεννόησή μας; Καὶ μήπως δὲ γίνεται κιόλας αὐτὸ γιὰ κάθε ἐπικοινωνία ψυχικὴ ἀνάμεσα στοὺς ὁμοεθνεῖς μας μὲ τὰ βιβλία, μὲ τὶς ἐφημερίδες, μὲ τὰ ἔγγραφα, μὲ τὶς ἀγορεύσεις στὴ Βουλὴ, στὰ δικαστήρια καὶ παντοῦ ὅπου εἶναι ἀνάγκη; Καὶ δὲν εἶναι οὐτοπία τοῦ δημοτικισμοῦ νὰ ζητᾶν νὰ χαλάσῃ ἓνα δεσμὸ πραγματικὸ γιὰ νὰ πλάσῃ ἓναν ἄλλον ἀνύπαρχτο σήμερα,

ἓναν ἄλλο, ποῦ ἐπιτέλους ὁμολογοῦμε πῶς θὰ ἦταν καλύτερος, ἂν δημιουργοῦνταν ὅταν ἔπρεπε, στὰ 1500, στὰ 1600, ὅταν ἀνθίσει λ. γ. ἡ κρητικὴ λογοτεχνία; Μὰ ἀφοῦ δὲν ἐπικράτησε τότε, τώρα τί θέλετε νὰ κάνουμε; Κρατοῦμε αὐτὸν ποῦ ἔχομε καὶ αὐτὸ εἶναι βέβαια τὸ σκοπιμώτερο, τὸ φρονιμώτερο καὶ ἐπομένως καὶ τὸ ἐθνικώτερο. Αὐτὰ μᾶς λέγουν στὸ τέλος οἱ ψυχραιμότεροι, οἱ μετριοπαθέστεροι καθαρευουσιάνοι.

Μὰ σ' ὅλα αὐτὰ τὰ φαινόμενικῶς τόσο λογικὰ καὶ φρόνιμα ἀντιστέκεται πρῶτα πρῶτα ἓν ἄλλο ἐπίσης ἱστορικὸ γεγονός, ἡ ὑπαρξὴ τοῦ δημοτικισμοῦ. Ὁ δημοτικισμὸς δὲν εἶναι δημιούργημα τῆς φιλοδοξίας μερικῶν ἀνισορρόπων. Κάποια βαθειὰ ἱστορικὴ ἀναγκαιότητα, ἔκφραση ἀναγκῶν ψυχικῶν γέννησε καὶ κράτησε ζωντανὸ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα στὴν Ἑλλάδα αἰῶνες τώρα, ἐνῶ ἤρθαν ἐποχὲς ποῦ ὅλοι πίστευαν πῶς βαδίζομε στὴν ἀνάστασι τῆς ἀρχαίας Ἀττικῆς γλώσσας. Τὰ γεγονότα αὐτὰ δὲν τὸ προσέχουν ἀρκετὰ οἱ καθαρευουσιάνοι, ὑποτιμοῦν τὴ σημασίαν του, προσπαθοῦν νὰ τὸ ἀποδώσουν σὲ ἀτομικὲς ἰδιοτροπίες ἢ φιλοδοξίες, ἐνῶ βγαίνει ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὰ πράγματα μὲ τὴν ἐπιβολὴ τῆς λογικῆς των, ἀνώτερης ἀπὸ κάθε λογίκευσι τῶν ἀνθρώπων. Ἐδῶ δὲν εἶναι τόπος νὰ ἐξετάσωμε τὸ ἱστορικὸ αὐτὸ δεδομένο στὰ βαθύτερά του αἴτια καὶ σ' ἕλη τὴ σημασίαν του. Αὐτὸ ἄλλωστε τόχουν κάμει ἀριστοτεχνικὰ καὶ βαθυστόχαστα τόσοι ἄλλοι ὡς Δ. Βερναδάκης, ὁ Ροῦδης, ὁ Γιανίδης, ὁ Ραμᾶς καὶ πάνου ἀπ' ὅλους ὁ μέγας Ψυχάρης. Κιὰν μὲν ἀκόμη τίποτα νὰ εἰπωθῆ, ἄλλοῦ εἶναι ὁ τόπος του. Μὰ καὶ ἀρνητικὰ ἐξεταζόμενο μᾶς φανερῶνει ἓνα τουλάχιστον πρᾶμα ποῦ μᾶς ἐνδιαφέρει ἐδῶ, τὴ διαρκὴ αἴσθησι τῆς ἀνεπάρκειας τῆς καθαρεύουσας.

Ἡ αἴσθησι αὐτὴ γεννήθηκε πρῶτα πρῶτα καὶ ἀνέκαθεν σὲ κύκλους ποῦ βρίσκονται σὲ ἄμεση καὶ στενὴ σχέσι μὲ τὸ λόγος, στοὺς ποιητὲς. Σ' ὅλο τὸ δέκατον ἑνατον αἰῶνα γίνονται ἄπειρες μὰ καὶ ἄγονες προσπάθειες γιὰ νὰ ὑψωθῆ ἡ καθαρεύουσα σὲ ὄργανο τῆς λογοτεχνικῆς δημιουργίας. Ἐκατομμύρια στίχων γράφηκαν σ' αὐτὴν, διαγωνισμοὶ πολυώνυμοι καὶ ἔπαθλα πλούσια κεντρίζουσι ἀδιάκοπα τοὺς λογοτέχνες. Καὶ ὅμως τίς στιγμὲς ποῦ φαινόταν νὰ κορυφώθηκε πιά ἡ πίστις στὴν καθαρεύουσα, ξέσπασε ταυτόχρονα ἡ συνείδησι τῆς χρεωκοπίας τῆς καὶ οἱ τεχνίτες τοῦ λόγου γύρισαν μὲ πάθος καὶ φανατισμὸ, μὲ ἀνακούφισι καὶ συναίσθημα κάποιας ἀπολύτρωσις στὴ δημοτικὴ, στὴν καθαρὴ καὶ ἀνόθευτη πηγὴ τῆς νεοελληνικῆς ψυχῆς καὶ τοῦ νεοελληνικοῦ λόγου.

Ἡ πρώτη αὐτῆ ἀποτυχία τῆς καθαρεύουσας εἶναι καὶ ἡ σημαντικώτατη, γιατί ἡ τέχνη πηγάζοντας ἀπὸ τὰ κατάβαθα τῆς ἐθνικῆς συνείδησης εἶναι τὸ πιὸ οὐσιαστικὸ καὶ τὸ πιὸ ἄμεσο φανέρωμα τῆς ἐθνικῆς ψυχῆς. Καὶ ἡ γλῶσσα ποῦ εἶναι ἀνίκανη νὰ ἐκφράσῃ τοὺς πόθους καὶ τὰ ὄνειρα καὶ τὴ συνείδηση τῆς φυλῆς, πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ εἶναι τὸ καταλληλότερο ὄργανο τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος;

Σημαντικώτατο ὅμως εἶναι καὶ τὸ δεύτερο σημεῖο ὅπου ξέσπασεν ἡ ἀδυναμία τῆς καθαρεύουσας καὶ ἔγινε συνειδητὴ ἡ ἀνεπάρκειά της. Καὶ τὸ σημεῖο αὐτὸ εἶναι τὸ σχολεῖο. Τὸ σχολεῖο εἶναι τὸ σπουδαιότατο ἐργαστήριον τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος, γιατί ἐκεῖ μέσα προπάντων καλλιεργεῖται καὶ διαμορφώνεται ὁ πιὸ ἰσχυρὸς, ὁ μόνος ἀπαραίτητος καθὼς εἶδαμε συντελεστής της, δηλ. ἡ ἐθνικὴ συνείδηση. Οἱ ὑπηρεσίες ποῦ προσφέρει τὸ σχολεῖο ὡς πρὸς τὴ γλῶσσα, μποροῦν νὰ ξεχωριστοῦν σὲ δύο διαφορετικοὺς κάπως κύκλους ἐνεργείας. Ὁ πρῶτος κλείνει τὰ παιδιὰ ποῦ ἔχουν μητρικὴ γλῶσσα τὴν ἑλληνικὴν, εἴτε τὴν κοινὴν ὀμιλουμένην εἴτε κάποια διάλεκτο, ὁ δεύτερος τὰ ἑλληνόπουλα, ποῦ ἔχουν μητρικὴ γλῶσσα ξένη — ἀρβανίτικα, βλάχικα, βουλγάρικα, τούρκικα.

Καὶ στὰ δύο ἐπίπεδα ἡ ἀνεπάρκεια τῆς καθαρεύουσας κηρύχτηκε ἀπὸ ἐπιστήμονες, ἀπὸ παιδαγωγούς, ἀπὸ δασκάλους, ἀπὸ γονεῖς, ἀπὸ πολιτικοὺς καὶ ἀπὸ ἄλλους παρατηρητὲς, ποῦ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς δὲν ἦταν κὰν δημοτικιστὲς. Τὸ ἑλληνόπουλο βασανίζεται ἕξι, ὀχτώ, δέκα, ἔντεκα χρόνια, γιὰ νὰ μάθῃ μιὰ γλῶσσα ποῦ δὲ μιλιέται. Στὸ τέλος βρίσκεται πῶς καὶ τὴ γλῶσσα αὐτὴ δὲν τὴν ἔμαθε ἀρκετὰ καλά, ὥστε νὰ μπορῇ νὰ γράψῃ χωρὶς ἀνορθογραφίες, ἀσυνταξίες καὶ μὲ ὕφος φυσικὸ καὶ ἐλεύθερο καὶ ἔχασε τὰ πιὸ πολύτιμα χρόνια τῆς ζωῆς του σὲ μιὰ μονομερῆ καὶ ἄγονη γλωσσομαθητικὴ ἐργασία ἀφήνοντας τίς σημαντικώτερες γιὰ τὴ ζωὴ ψυχικὲς ἱκανότητες ἀτροφικὲς καὶ βγαίνοντας στὴ βιοπάλη χωρὶς κὰν τίς ἀπαραίτητες γνώσεις.

Ἀκόμα καὶ ἡ ἠθικὴ του ὑπόστασις δὲ μένει ἀνεπηρέαστη ἀπὸ τὸ κυνήγημ' αὐτὸ ἐνὸς ψεύτικου ἰδανικοῦ. Τὸ ἔμφυτο φυλετικὸ ἐλάττωμά του νὰ δείχνῃ ἐπιφάνεια χωρὶς βάθος, ἐξωτερικὴ λάμψη χωρὶς οὐσία, λόγια παχιά χωρὶς ἔργα, καὶ νὰ θέλῃ νὰ πετυχαίῃ μεγάλα ἀποτελέσματα χωρὶς σταθερὴ καὶ ἐπίμονη προσπάθεια καὶ ἀνάλογο κόπο, ἐνισχύθηκε καὶ καλλιεργήθηκε θαυμάσια μέσα στὸ σχολεῖο, ποῦ τοῦ παρουσίαζε διαρκῶς τὴ λέξη καὶ τὸν τύπο σὰν τέρμα ἐνεργείας τελειωτικὸ, σκοπὸν ὑπέροχο, ἀνθρωπιστικὸ καὶ ἐθνικὸ, στοιχεῖο διάκρισης καὶ ὑπεροχῆς οὐσιαστικὸ, χωρὶς πραγματικὰ νὰ εἶναι.

Κι ἔτσι ὁ σνομπισμὸς καὶ ἡ τάση στὸ εὐκολο κέρδος, ὁ παρασιτισμὸς καὶ ὁ μεταπρατισμὸς καὶ ἡ ἀποστροφή πρὸς τὴ δημιουργικὴ ἐργασία βρῆκαν ἀξιόλογο στήριγμα.

Ὁ πολὺς λαὸς ποὺ δὲν εἶχε τὸν καιρὸ καὶ τὰ μέσα γιὰ νὰ περάσῃ τὸ μακρὸ καὶ δύσκολο δρόμο, χτυπήθηκε λιγώτερο ἀπὸ τὰ ἐλαττώματα τοῦτα, ἔμεινε ὁμοίως ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ χωρὶς οὔτε καὶ τὰ φαινομενικὰ κέρδη τῆς καθαρεύουσας. Ἐμεινε ἀπλούστατα στὸ σκοτάδι. Οἱ ἄλλοι πάλι ποὺ ἔκαναν ὅλο τὸ δρόμο καὶ πῆραν ὅλα τὰ καλὰ καὶ τὰ κακὰ τοῦ καθαρευουσιάνικου σχολείου, δημιούργησαν τὸ γνωστὸ τύπο τοῦ γραμματισμένου Ἑλληνα, ἀνίκανου νὰ καταλάβῃ τίς ἀνάγκες τοῦ ἔθνους, ἀνίκανου νὰ ἰδῇ τὴν πραγματικότητα καὶ νὰ τὴν κατευθύνῃ καὶ νὰ ὀργανώσῃ τίς ἀνώτερες κοινωνικὲς λειτουργίες, χωρισμένου ἀπὸ τὸ λαὸ οὐσιαστικὰ καὶ λίγο ἢ πολὺ στοιχείου διαφθορᾶς του.

Ὅσο γιὰ τοὺς ξενόφωνους Ἕλληνες ἡ ἀποτυχία ἦταν ἀκόμα πιὸ χεροπιαστή. Παντοῦ ὅπου στὴ Μακεδονία λ. γ. συγκρούστηκε ἡ καθαρεύουσα μὲ μιὰν ἄλλη ζωντανὴ γλῶσσα, νικήθηκε. Ὁ βουλγαρόφωνος προσπαθοῦσε μὲ χίλιες θυσίες καὶ κόπους καὶ μὲ ἐπιμονὴ ἀξιοθαύμαστη νὰ μάθῃ τὴ γλῶσσα, ποὺ τοῦ παρουσίαζεν ὁ δάσκαλος, ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ ἔθνους. Κιὰν κατάφερνε νὰ διαβάσῃ καὶ νὰ καταλαβαίνει ὅπωςδὴποτε τὰ βιβλία, ἔβρισκεν ὕστερα πῶς στὴν προσωπικὴ ἐπικοινωνία πρὸς τοὺς ἄλλους ὁμοεθνεῖς τοῦ ἦταν ἀχρηστή. Νὰ μιλάῃ ἑλληνικὰ δὲν ἤξερε. Κρατοῦσε λοιπὸν τὰ βουλγάρικα. Καὶ ὅταν ἦλθε τὸ βουλγάρικο σχολεῖο, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἄλλη ὀργανωτικὴν ὑπεροχὴ του ἔφερνε μιὰ γλῶσσα εὐκολομάθητη, γλῶσσα ποὺ μιλοῦνταν ἀπ' ὅλη τὴν ἄλλη βουλγάρικη φυλὴ, ἐπομένως καὶ ἄμεση ψυχικὴ ἐπικοινωνία μὲ τοὺς ἄλλους Βουλγάρους καὶ τὸν πολιτισμὸ τοῦς.

Ἔτσι ἂν καὶ εἶχε μαζί της ἡ καθαρεύουσα πολύτιμο βοήθη τὴν ἀσύγκριτη δύναμη τῆς ἐθνικῆς ἰδέας καὶ τὴ λάμψη τῆς ἑλληνικῆς ἱστορικῆς παράδοσης καὶ τὴ γλῶσσα τῆς ἐκκλησιᾶς καὶ τὴν ἐπιβολὴ τῆς θρησκείας, βρισκόταν ἀνίσχυρη μπροστὰ στὴ ζωὴ. Κιὰν ἀκόμη ἔλειπε τὸ μαχαίρι τοῦ Βούλγαρου κομιτατζή, μιὰ μακρόχρονη εἰρηνικὴ ἐργασία τοῦ βουλγάρικου σχολείου θὰ μᾶς δημιουργοῦσε βαθύτερες ἴσως καὶ οὐσιαστικώτερες συμφορὲς στὴ Μακεδονία.

Καὶ τὸ πρόβλημ' αὐτὸ τῶν ξενόφωνων καὶ ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἀπολύτρωση τῆς Μακεδονίας παραμένει ἐπιταχτικὸ καὶ μᾶς ἐπιβάλλει νὰ σκεφτοῦμε τὸ γρηγορώτερο γιὰ τὴ λύση του.

ε) Ἡ καλύτερη γλῶσσα. Ποιὰ εἶναι λοιπὸν ἡ καλύτερη γλῶσσα γιὰ τὴν ἐθνικὴν ἐνότητα ἢ καθαρεύουσα γιὰ ἡ δημοτικὴ; Ποιὰ τὴν ὑπηρετεῖ σκοπιμώτερα; Ἡ ἔρευνά μας δίνει πολὺ καθαρὴ καὶ ἀναπάντεχη γιὰ τοὺς καθαρευουσιάνους ἀπόκριση. Ἐνῶ ἡ καθαρεύουσα ὡς ὄργανο τῆς ἐθνικῆς ἐνότητας ὄχι μόνο ἐλαττώματα βαθιὰ ἐνωμένα μετὰ τὴν ὑπαρξή της παρουσιάζει, μὰ καὶ καταγγέλλεται κιόλας ἀπὸ τὰ πράγματα ἢ ἀποτυχία της στὰ σημαντικώτερα ἐκφραστικὰ καὶ ὑπηρετικὰ μέσα τῆς ἐθνικῆς συνείδησης, στὴν ἐθνικὴ λογοτεχνία καὶ τὸ ἐθνικὸ σχολεῖο, ἡ δημοτικὴ γλῶσσα παρουσιάζει ὅλα τὰ προτερήματα γλώσσας γραφτῆς καὶ ἐθνικῆς σὲ βαθμὸ, ποὺ λίγες καὶ ἀπὸ τίς εὐρωπαϊκὲς νεώτερες γλῶσσες τὰ παρουσίαζαν γιὰ τὰ ἔθνη τους. Πρῶτα πρῶτα εἶναι γιὰ τὸ μέγιστο ἀριθμὸ τῶν Ἑλλήνων ποὺ κατοικοῦν στὶς πόλεις αὐτῆ σχεδὸν ἡ γλῶσσα ποὺ μιλοῦν, καὶ γιὰ κείνους ποὺ μιλοῦν κάποια διάλεκτο, οἱ διαφορὲς εἶναι κυρίως φθογγολογικὲς καὶ λεξιλογικὲς καὶ ὄχι τόσο γραμματικὲς καὶ συνταχτικὲς. Γιὰ ὅλους τοὺς Ἕλληνες εἶναι ἀσύγκριτα πιὸ εὐκολομάθητη ἀπὸ τὴν καθαρεύουσα, γιατί εἶναι γλῶσσα ζωντανὴ μετὰ ὅλα τὰ προτερήματα τῶν ζωντανῶν γλωσσῶν. Εἶναι ἀληθινὰ πλησιέστερα στὴν ψυχὴ μας, ἐκφραστικώτερη, ἀμεσώτερη, ἀνταποκρίνεται στὴν ἐλληνικὴ πραγματικότητα, στὸ εἶναι μας τὸ ἀληθινό, περιέχει τὴ σημερινὴ μας ζωντανὴ ἐθνικὴ παράδοση, μᾶς ἐκφράζει κάθε σχέση τῆς ζωῆς μας καὶ ὑπηρετεῖ ἐπομένως ἀπὸ κάθε ἔποψη τὴν ἐπικοινωνία ἀνάμεσα στοὺς ὁμοεθνεῖς καλύτερ' ἀπὸ τὴν καθαρεύουσα.

Καὶ γιὰ τοὺς Ἕλληνες τέλος, ποὺ ἔχουν μητρικὴ γλῶσσα ξένη, εἶναι ὄργανο ποὺ μόλις τὸ ἀποκτήσουν πραγματικὰ καὶ μετὰ πολὺ λιγώτερο κόπο ἀπὸ τὴν καθαρεύουσα πηγαίνοντας στὸ ἐλληνικὸ σχολεῖο, θὰ ἐνωθοῦν ἀμέσως πολὺ σφιχτότερα μετὰ ὅλο τὸ ἔθνος. Γιατὶ θὰ τὴ μεταχειρίζονται αὐτὴ τὴν ἴδια στὴν προσωπικὴ ἐπικοινωνία μετὰ τοὺς ἄλλους Ἕλληνες καὶ σὰ γλῶσσα ὁμιλούμενη θὰ τὴν κρατήσουν εὐκολώτερα καὶ γιὰ δική τους γλῶσσα τοῦ σπιτιοῦ καὶ τῆς καθημερινῆς ζωῆς, ἐνῶ τὴν καθαρεύουσα ποὺ τοὺς δίνει τώρα τὸ ἐλληνικὸ σχολεῖο οὔτε οἱ ἄλλοι Ἕλληνες τὴ μεταχειρίζονται στὸ σπίτι τους καὶ τὴν καθημερινὴ ζωὴ τους. Πῶς θὰ τὴν πάρουν λοιπὸν οἱ ξενόφωνοι; Ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸ ἡ δημοτικὴ θὰ τοὺς μπάζη ἀμέσως στὸν ἐλληνικὸ κόσμον τὸ σημερινό, μετὰ τὰ ἦθη του, τὰ ἔθιμά του, τὰ τραγούδια του, τίς παροιμίες του, τὰ παραμύθια του, στοιχεῖα καθὼς εἶδαμε πολυτιμώτατα τῆς ἐθνικῆς ἐνότητας καὶ ἀκόμα θὰ τοὺς δίνη μετὰ τὴν ἐθνικὴ λογοτεχνία τὴν ἀνώτερη ἐκφραση τῆς ἐθνικῆς ζωῆς,

τὴν ἔκφραση τῶν πόθων καὶ τῶν ἰδανικῶν τῆς φυλῆς μας. Γιαυτὸ ἡ δημοτικὴ γλῶσσα εἶναι ἡ μόνη ποὺ μπορεῖ ν' ἀντισταθῆ καὶ νὰ πολεμήσῃ τίς ξένες ἐπιρροές, ἡ μόνη ποὺ μπορεῖ νὰ δυναμώσῃ τὴν ἑλληνικὴ συνείδηση στοὺς ξενόφωνους καὶ νὰ τοὺς ἀφομοιώσῃ γλωσσικά.

Αὐτὰ μᾶς λέγουν τὰ πράγματα γιὰ τὴν ἀξία τῆς δημοτικῆς καὶ τῆς καθαρεύουσας γλῶσσας, ὡς πρὸς τὴν ἐθνικὴν ἐνότητα. Καμιὰ πρόληψη, κανένα σόφισμα, καμιὰ συκοφαντία δὲ μπορεῖ νὰ τ' ἀλλάξῃ. Γιατὶ ἡ ἀντικειμενικὴ ἔρευνα μᾶς ἔδειξε πρῶτα πρῶτα, ὅτι τὴν ἐθνικὴν ἐνότητα τὴ δημιουργεῖ περισσότερο ἀπ' ὅλα ἡ συνείδηση καὶ ἡ πίστις τῶν ὁμοεθνῶν ἀνθρώπων, πῶς ἀνήκουν στὸ ἴδιο ἔθνος καὶ εἶναι σφιχτότερα δεμένοι καὶ ὁμοιότεροι σὲ ὅλα ἀναμεταξύ τους, παρὰ μὲ τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ ἀνήκουν σὲ ἄλλα ἔθνη. Ἡ γλῶσσα δὲν εἶναι ἐπομένως οὔτε ὁ πρῶτος, οὔτε ὁ μόνος συντελεστὴς τῆς ἐθνικῆς ἐνότητας, ἔχει ὅμως μεγάλη σημασία γι' αὐτή. Μὰ ἂν τὸν ἀπομονώσωμε καὶ ἐξετάσωμε συγκριτικὰ ἀπὸ τὴν ἔποψη αὐτῆ τὴν καθαρεύουσα καὶ τὴ δημοτικὴ, ἀποδείχνεται καὶ γλωσσολογικὰ καὶ κοινωνιολογικὰ ἀπὸ τὴν ἀποτυχία τῆς καθαρεύουσας στὴ λογοτεχνία, στὸ σχολεῖο καὶ στὴν ἀφομοίωση τῶν ξενοφώνων ἢ ἀνεπάρκεια τῆς καθαρεύουσας γιὰ νὰ δυναμώσῃ καὶ νὰ διατηρῆ τὴν ψυχικὴ ἐπαφὴ καὶ ἔνωση τῶν Ἑλλήνων. Ἔτσι ἡ πρώτη κατηγορία τῶν ὀπαδῶν τῆς καθαρεύουσας ἐνάντια στὴ δημοτικὴ ἀντιστρέφεται ὀλοκληρωτικὰ.

ΜΕΡΟΣ Β'

Ἡ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ Ἡ ἹΣΤΟΡΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

α'. *Οὐσία τῆς ἱστορικῆς ἐνότητας.*— Ἡ ἱστορικὴ ἐνότητα τοῦ ἔθνους εἶναι τὸ δεύτερο μεγάλο ἀγαθό, ποὺ κινδυνεύει ἀπὸ τὴν ἐπικράτηση τῆς δημοτικῆς. Καὶ ἂν ὑπῆρχε τέτιος κίνδυνος θάπρεπε καὶ

μεῖς οἱ δημοτικιστὲς νὰ παραιτηθοῦμε ἀπὸ τὴν ἀξίωση νὰ γίνῃ ὄργανο τοῦ γραφτοῦ λόγου ἢ δημοτικῆ, ἀφοῦ ἀγαποῦμε τὸ ἔθνος μας καὶ γιὰ τὸ καλὸ του ἀγωνιζόμαστε. Μὰ εἶναι ἄραγε ἀληθινὸς καὶ αὐτὸς ὁ κίνδυνος ἢ μόνον φάντασμα πλασμένο ἀπὸ ἰδέες λανθασμένες; Αὐτὸ θὰ ἐξετάσωμε τώρα.

Ἡ ἐννοια τῆς ἱστορικῆς ἐνότητος πρέπει νὰ ξεχωριστῇ σὲ δύο ἰδιαίτερα στοιχεῖα. Στὴν ἀντικειμενικὴ ἱστορικὴ συνέχεια ἐνὸς λαοῦ καὶ στὴ συνείδηση αὐτῆς τῆς συνέχειας. Ἀντικειμενικὴ ἱστορικὴ συνέχεια ἔχομε, ὅταν ἓνας λαὸς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ποὺ φάνηκε στὴν ἱστορία ἔξακολουθήσῃ ἀδιάκοπα νὰ ὑπάρχῃ χωρὶς δηλ. νάρθῃ καμιά ἐποχὴ γενικοῦ ἐξολοθρευμοῦ τῆς φυλῆς ἢ χωρὶς νὰ γίνῃ τέτιο ἀνακάτεμα αἱμάτων, ποὺ ὁ πρωτόγονος φυλετικὸς χαραχτῆρας τοῦ λαοῦ νὰ ἔχη σβῆσῃ μαζί με τὰ οἰκοδομημένα ἀπάνω σ' αὐτὸν ψυχικὰ ἀποκρυσταλλώματα ἀπὸ τὴν ὡς τότε ἱστορικὴ ζωὴ του.

Τοῦ εἴδους αὐτοῦ τὴν ἱστορικὴν συνέχεια μᾶς τὴν ἀρνήθησαν καθὼς εἶναι γνωστὸ μερικοὶ νεώτεροι ἱστορικοὶ ὑποστηρίζοντας, πὼς σὲ μιὰ περίοδο τῆς ἱστορίας μας ἐρημώθηκε ἡ Ἑλληνικὴ γῆ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς ποὺ ἦταν ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ στὴ θέση τους ἦρθαν φυλὰ Σλαβικά, ποὺ ἀποτελοῦν μαζί με τοὺς Ἀρβανίτες τὸ σημερινὸ πληθυσμὸ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ θεωρία αὕτη πολεμήθηκε καὶ ἔπεσε. Γιατὶ ἀπόδειξαν ἄλλοι ἱστορικοὶ καὶ ξένοι καὶ δικοὶ μας, πὼς ὁ Ἑλληνισμὸς διατηρήθηκε, πρὸ πάντων στὶς πολιτεῖες, μ' ἕλο τὸ κύμα τῶν ξένων λαῶν, ποὺ πλημμύρισε σὲ ὄρισμένες ἐποχὰς τῆ χώρας μας καὶ πὼς ταπομεινάρια τῶν ξένων αὐτῶν λαῶν ἀπορροφήθηκαν ὁλότελα ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸ πυρῆνα, ἔτσι ποὺ σήμερα ἡ σλαβικὴ ἐπίδραση εἶναι ὅλως διόλου ἀσήμαντη στὴν Ἑλλάδα καὶ τὰ σημάδια τῆς ἔμειναν μόνον σὲ μερικὰς τοπωνυμίας καὶ σὲ μερικὰ ἦθη καὶ ἔθιμα ὄρισμένων ἑλληνικῶν τόπων.

Μὰ ὅσοδήποτε πολὺ κι ἂν εἶναι τὸ ξένο αἷμα, ποὺ χύνεται μέσα σ' ἓνα λαό, ἡ σημασία του δὲν εἶναι ἀπόλυτη (ὡς πρὸς τὴν ἱστορικὴν συνέχεια καὶ ὄχι γενικὰ βιολογικά), ὅσο δὲν ἐπηρεάζεται τὸ δεύτερο, τὸ πολὺ πῶς σημαντικὸ στοιχεῖο τῆς ἱστορικῆς ἐνότητος. Καὶ τὸ στοιχεῖο αὐτὸ εἶναι ἡ συνείδηση τῆς ἱστορικῆς συνέχειας. Ὅπως ὅταν ἔχω μέσα στὰ κατάβραθα τῆς ψυχῆς μου τὴν ἀκλόνητη πίστη, πὼς εἶμαι Ἑλληνας καὶ θέλω νὰ ἐνώσω τὴν τύχη μου μαζί με τοὺς Ἑλληνας ἀδελφούς μου, ἀποτελῶ μέρος ἀναπόσπαστο τοῦ ἔθνους τοῦ ἑλληνικοῦ τοῦ σημερινοῦ, ἔστω ἂν φυλετικὰ εἶμαι Σύρος ἢ Ἀρβανίτης, ἔτσι καὶ ὅταν ἔχω μέσα μου τὴν πίστη, πὼς εἶμαι ἀπόγονος τῶν ἀρχαίων

Ἑλλήνων, ὅταν ἔχω δηλ. τὴ συνείδηση τῆς ἱστορικῆς συνέχειας, εἶμαι ἀληθινὰ ἀπόγονός τους, ἔστω καὶ ἂν τρέχη στὶς φλέβες μου ὅποιοδῆποτε αἷμα, ἀρκεῖ αὐτὴ τὴ συνείδηση νὰ τὴ στηρίζουν τὰ γενικὰ ψυχολογικὰ κληρονομικὰ στοιχεῖα, ποὺ βρίσκονται μέσα στὰ κοινὰ γνωρίσματα τοῦ χαρακτήρα, στὴ γλῶσσα, στὶς παραδόσεις, στὰ ἦθη καὶ ἔθιμα καὶ στὶς θρησκευτικὰς δοξασίες καὶ στὰ κοινὰ ἔθνικα ἰδανικά. Καὶ αὐτὴ ἡ ἐσωτερικὴ πίστη, ἡ συνείδηση τῆς ἱστορικῆς συνέχειας ὅσοδῆποτε κι ἂν σκοτίστηκε κάποτε ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ συνείδηση, ποὺ σὲ ὠρισμένες ἐποχὲς ἀπὸ θρησκευτικούς λόγους ἦρθε σὲ ἀντίθεση πρὸς τὸν ἀρχαῖον ἑλληνικὸ κόσμον, τὸν ἔθνικόν, ὅμως ἔμεινε πάντα στὰ βάθη τῆς ψυχῆς τῶν Ἑλλήνων καὶ γρήγορα ξύπνησε ζωντανή καὶ σὰ φωτεινὴ γραμμὴ τὴν παρακολουθοῦμε πότε ὠχρότερη καὶ πότε ζωηρότερη ἀνάμεσα στὸν κόσμον τὸ Βυζαντινόν, γιὰ νὰ τὴ δοῦμε νὰ φωτίζη κηρυγμένη ἀπὸ τὰ χεῖλη τοῦ τελευταίου βυζαντινοῦ αὐτοκράτορα ὅλη τὴ σκοτεινὴ νύχτα τῆς ἑλληνικῆς δουλείας.

Ἔτσι λοιπὸν στὸ ἔθνος τὸ ἑλληνικὸ βρίσκονται καὶ τὰ δύο στοιχεῖα τῆς ἱστορικῆς ἐνότητος καὶ τὸ ἀντικειμενικὸ δηλ. ἡ ἀδιάκοπη ζωὴ τῆς φυλῆς μας ἀπὸ τοὺς ἀρχαιότατους χρόνους ὡς σήμερα καὶ τὸ ὑποκειμενικὸ δηλ. ἡ συνείδηση, πὼς εἴμαστε ἡ ἴδια φυλὴ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων μὴλο ποὺ ἦρθαν στὴ χώρα μας σὲ διάφορες ἐποχὲς πολλοὶ ξένοι λαοὶ καὶ ἀνακατώθηκαν μαζί μας. Καὶ ἀφοῦ τόσο βαθιὰ ριζωμένη βρίσκεται στὴν ψυχὴ ὅλων τῶν Ἑλλήνων αὐτὴ ἡ πίστη δὲν μπορεῖ βέβαια πιά σήμερα νὰ κινδυνέψη ἀπὸ πουθενὰ καὶ ὅλοι οἱ φόβοι εἶναι μάταιοι.

Ἄς ἐξετάσωμε ὅμως οὐσιαστικώτερα τὸ πρόβλημα.

Τί εἶναι κείνο ποὺ γεννᾷ καὶ κρατεῖ ζωντανὴ τὴν ἱστορικὴ συνείδηση μέσα στὴν ψυχὴ ἐνὸς λαοῦ;

Οἱ ὁπαδοὶ τῆς καθαρεύουσας τονίζουν πρὸ πάντων τὴ λόγια παράδοση καὶ κοντὰ σ' αὐτὴ τὴ γλῶσσα τῆς ἐκκλησιᾶς, ποὺ εἶναι στοιχεῖο τῆς σημαντικῆς. Καὶ λέγουν: ἡ λόγια παράδοση μᾶς ἐνώνει κατ' εὐθεῖαν μὲ τὸν ἀρχαῖον κόσμον, ἐνῶ ἡ δημοτικὴ γλῶσσα μᾶς μακραίνει ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ σημαντικὰ δημιουργήματα τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, ἄρα ἐξασθενίζει τὴν ἱστορικὴν μας συνείδηση, μᾶς ἀποσπᾷ ἀπὸ τὸ παρελθόν καὶ μᾶς περιορίζει στὸ παρόν, ποὺ εἶναι τόσο πενιχρό. Μᾶς ἀποσπᾷ ὅμως ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὴ γλῶσσα τῆς ἐκκλησιᾶς, ἐνῶ ἡ ἐκκλησιᾶ ἦταν τὸ κέντρο τῆς πνευματικῆς ζωῆς τοῦ ἔθνους σ' ὅλο τὸ μεσαίωνα καὶ τοὺς χρόνους τῆς

δουλείας. Ἄρα μᾶς ἀπομακραίνει ἡ δημοτικὴ γλῶσσα καὶ ἀπ' αὐτὴ τὴν ὀρθόδοξον πίστην ποὺ ἔσωσε καὶ σώζει τὸ ἔθνος.

Καὶ ὁμῶς ἡ ἱστορία μᾶς δείχνει πῶς πολὺ σημαντικώτεροι συντελεστὲς γιὰ τὴν ἱστορικὴ συνείδηση ἀπὸ τὴ γραφτὴ γλῶσσα καὶ τὴ λόγια παράδοση καὶ τὴ γλῶσσα τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἶναι ἡ γλῶσσα ποὺ μιλάει ἓνας λαός, οἱ παραδόσεις του, τὰ τραγούδια καὶ τὰ παραμύθια του, τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα, τὰ κοινὰ ἔθνη καὶ ἰδανικά καὶ ἡ ψυχικὴ σύσταση καὶ ὁπὴ του. Γιατὶ αὐτὰ πρὸ πάντων τὰ στοιχεῖα καὶ τὸν ἀντικειμενικὸ χαραχτῆρα ἑνὸς λαοῦ καθορίζουν καὶ τὴν συνείδηση του δημιουργοῦν. Ἡ λόγια παράδοση καὶ ἡ γλῶσσα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποθενὰ δὲν εἶχε τὴ δύναμιν νὰ δώσῃ ἱστορικὴ συνείδηση, ἐκεῖ ποὺ τὰ ἄλλα στοιχεῖα ἦσαν ξένα.

Στοὺς Ἀγγλοσαξωνικοὺς λαοὺς ὀλόκληρη χιλιετηρίδα ἐπενεργούσε ἡ λατινικὴ λόγια παράδοση καὶ ἡ λατινικὴ γλῶσσα τῆς καθολικῆς ἐκκλησιαστικῆς. Ποιὸς ἀπ' αὐτοὺς πῆρε Λατινικὴ συνείδηση;

Οἱ Ρωμανικοὶ ὁμῶς λαοὶ μὲ τὸ νὰ μιλοῦν γλῶσσα λατινογενῆ βρῆκαν ὅλοι τὸν ἑαυτὸ τους συγγενῆ πρὸς τὸ λατινικὸ κόσμον. Ἐρανὸ παράδειγμα ἡ Ρουμανία. Χωρισμένος ὁ Ρουμανικὸς λαὸς ἀπὸ τὴ Λατινικὴ οἰκογένεια καὶ τοπικὰ καὶ πνευματικὰ, ἔχοντας ὀρθόδοξον θρησκείαν, ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν λόγια παράδοση καὶ τὴν ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν, ποὺ βρῆκε τὴν ψυχικὴν του συγγένειαν καὶ τὴν ἱστορικὴν του συνείδησην; Ἐκεῖ ποὺ τὸν ὠδηγοῦσε ἡ γλῶσσα ποὺ μιλοῦσε.

Κάθε λαὸς ποὺ ξυπνάει μέσα του ἡ φυλετικὴ συνείδηση ἀναζητᾷ τὸ εἶναι του σ' αὐτὰ τὰ ζωντανὰ σημάδια τῆς ψυχῆς του καὶ τῆς ἱστορίας του, στὴ γλῶσσα του, στὶς παραδόσεις του, στὰ τραγούδια του. Τὸ ἴδιο μᾶς δείχνουν οἱ Ρουτένοι, οἱ Φιλλανδοί, οἱ Οὐγγροί, οἱ Ἴρλανδοί. Ὅλοι ἑκατοντάδες χρόνια κάτω ἀπὸ ἄλλη λόγια παράδοση καὶ ἐκκλησιαστικὴ, μόλις ξυπνήσουν φυλετικὰ ἀναγνωρίζουν τὸν ἑαυτὸ τους σ' ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα. Καὶ ἀκόμα βλέπομε πῶς ὅπου ἓνας λαὸς καὶ ὅταν καταχτήθηκε ὀλότελα κατῶρθωσε νὰ μεταδώσῃ στὸν καταχτητὴ τὴ ζωντανὴν του γλῶσσα, τὸν ἀπορρόφησε ψυχικὰ καὶ τοῦ μετᾶδωκε τὴ δικὴν του ἔθνικὴν συνείδηση.

Αὐτὸ ἐγίνε λ. χ. σὺλους τοὺς Γερμανικοὺς λαοὺς ποὺ κατάχτησαν χώρες λατινικῆς καὶ ἀπορροφήθηκαν ἔθνικὰ ἀπὸ τοὺς καταχτημένους, γιατί πῆραν τὴ γλῶσσα τους καὶ τὸν πολιτισμὸν τους στὴ Γαλλίαν, στὴν Ἰταλίαν, στὴν Ἰσπανίαν. Παρατηρῶντας λοιπὸν ἐξ ἀντιδιαστολῆς τὴ δύναμιν τῶν διαφόρων συντελεστῶν τῆς ἱστορικῆς συνείδησης ἐκεῖ ποὺ ἦταν διαφορετικοί, μποροῦμε νὰ συμπεράνωμε ποιά ἐπίδραση

εἶχε ὁ καθένας τους στὴν ὑπαρξὴ καὶ τὴ ζωντάνια καὶ τῆς δικῆς μας. Κι ἔτσι βρῖσκομε, ὅτι ὄχι μόνο δὲν εἶναι οἱ μόνοι παράγοντες γιὰ τὴν ἱστορικὴ συνείδηση ἢ λόγια παράδοση καὶ ἡ γλῶσσα τῆς ἐκκλησιᾶς, μὰ δὲν εἶναι καὶ οἱ σπουδαιότεροι. Βέβαια ἔχουν τὴ σημασίαν τους. Ἐκεῖ ποὺ προϋπάρχουν τὰ ἄλλα, τὰ οὐσιαστικώτερα στοιχεῖα, χωρὶς ἄλλο ἐνεργοῦν καὶ αὐτοὶ δυναμώνοντας τὴ συνειδητοποίηση.

Ἐπάρχουν ὅμως ὀριζόμενες ἱστορικὲς συνθήκες καὶ μορφές τῆς ζωῆς, ποὺ οἱ παράγοντες αὐτοὶ μποροῦν ἀντὶ νὰ εἶναι εὐεργετικοὶ νὰ γίνουν ἐπικίνδυνοι στὸ μέλλον δλόκληρο μιανῆς φυλῆς. Αὐτὸ συμβαίνει, ὅταν ἀπὸ μονομερῆ ὑπερτίμηση τῆς λόγιας παράδοσης καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς γλῶσσας γίνεται προσπάθεια νὰ κανονιστῇ ὅλη ἡ πνευματικὴ τοῦ ἔθνους μόνο ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ στοιχεῖα καὶ νὰ παραγνωριστοῦν καὶ καταπνιχτοῦν ὅλοι οἱ παράγοντες, οἱ οὐσιαστικώτεροι, οἱ θεμελιωδέστεροι, οἱ ζωτικώτεροι. Οἱ περισσότεροι λαοὶ τῆς Εὐρώπης πέρασαν ἀπὸ μιὰ τέτλια ἐπικίνδυνη στιγμή καὶ βγῆκαν νικηφόροι. Ἡ λατινικὴ λόγια παράδοση καὶ ἡ γλῶσσα ἢ νεολατινικὴ τῆς καθολικῆς ἐκκλησιᾶς δὲ μπόρεσαν νὰ σθῆσουν τὸ ἄνθισμα τῶν ἐθνικῶν γλωσσῶν καὶ τῆς νεώτερης ἐθνικῆς λογοτεχνίας στὸν καθένα τους.

Τὸ Ἑλληνικὸ ἔθνος ἔχοντας στὸ παρελθόν του μιὰ παράδοση πρὸς περίλαμπρη καὶ μὲ περισσότερὴ ἀπόλυτη ἀξία ἀπὸ τὴ λατινικὴ καὶ ἔχοντας ἀκόμη τὴν ἐπίδραση ἀπὸ τὴ γλῶσσα τῆς ἐκκλησιᾶς του, ποὺ εἶναι ἀποκλειστικώτερα ἐθνικὴ καὶ σφιχτὰ δεμένη μὲ τὴν ἱστορικὴ ζωὴ τῆς φυλῆς, βρέθηκε μπερδεμένο στὸ πρόβλημα αὐτὸ μὲ ὄρους βαρύτερους ἀπ' ἄλλα ἔθνη. Γι' αὐτὸ ὅμως καὶ οἱ κίνδυνοὶ του ἦταν καὶ εἶναι μεγαλύτεροι.

Τὸ γλωσσικὸ ζήτημα εἶναι ζήτημα βαθύτατα καὶ οὐσιαστικώτατα ἐθνικόν. Κι αὐτὸ ἐξηγεῖ τὸ ἀπόλυτο ἐνδιαφέρον, ποὺ προκαλεῖ σὲ ὄλους τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ στοχάζονται καὶ πονοῦν γιὰ τὸ μέλλον τοῦ ἔθνους. Γιατὶ φυσικὰ ἐκεῖνο ποὺ ἐνδιαφέρει ὑπέρτατα κάθε ἀνθρώπο ἀπὸ τὴν ἐθνικὴ ἀποψη εἶναι τὸ πῶς θὰ ζήσῃ σὲ κάθε στιγμή τῆς χρονικῆς ἐξέλιξης ἢ φυλῆς του, τὸ πῶς θὰ συντρέχουν ὅλες οἱ πηγές τῆς ψυχικῆς δυναμικότητος εἴτε ἀπὸ τὰ περασμένα εἴτε ἀπὸ τὰ τωρινὰ γιὰ ν' ἀντικρίξῃ ἢ φυλῆς του τοὺς πραγματικοὺς ὄρους τῆς ζωῆς καὶ νὰ γίνεται κυρίαρχη ἀπάνω σ' αὐτοὺς κατὰ τέτιο τρόπο, ποὺ καὶ τὸ ἄτομο νὰ βρῖσκη γύρω του εὐνοϊκοὺς ὄρους γιὰ τὴν πλέρια του ἀνάπτυξη καὶ τὸ σύνολο νὰ προβαίνει δημιουργώντας ὁλοένα ἀνώτερες καὶ σταθερώτερες ἀξίες πολιτισμοῦ.

Αὐτὴ ἡ ἰδεατὴ γραμμὴ, ποὺ πρέπει νὰ σημειώνη τὸ δρόμο γιὰ

τὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξη τῆς φυλῆς, πρέπει νὰ εἶναι καὶ ὁδηγήτρα στὴν κρίση μας γιὰ τὴ θετικὴ πορεία, ποὺ παίρνει τὸ ἔθνος μας. Καὶ κανένα ἄλλο στοιχεῖο ῥωμαντικὸ, ἀγάπες στὰ περασμένα, ὑποκειμενικὲς ῥοπὲς καὶ ποιητικὲς φαντασμαγορίες δὲν πρέπει νὰ θολῶνουν τὸ μάτι τοῦ φιλόσοφου παρατηρητῆ. Καὶ αὐτὴ ἡ ἴδια γραμμὴ ὁδηγᾷ τὴν κρίση μας καὶ ὅταν πρόκειται νὰ λύσωμε τὸ τωρινὸ πρόβλημά μας.

“Ὅτι τὸ ἀρχαῖο παρελθὸν εἶναι ἡ πλουσιώτατη ἀπὸ τὶς ἱστορικὲς πηγὲς τῆς ζωῆς μας καὶ ὅτι ἡ ὀρθόδοξη πίστη μπορεῖ νὰ εἶναι γιὰ τὸ ἔθνος μεγάλο ἀγαθὸ, εἶναι δόγμα κοινὸ καὶ σὲ μᾶς καὶ στοὺς καθαρουμεσιάνους. Ἡ διαφορὰ μας εἶναι στὴν ἀντίληψη ποὺ ἔχομε γιὰ τὰ μέσα ποὺ μ’ αὐτὰ θὰ μπορούσαμε νὰ μετουσιώσωμε σὲ πραγματικὴ ἠθικὴ δύναμη τὴν ἐπαφὴ μας μὲ τὶς ἀνώτερες αὐτὲς ἀξίες τοῦ πολιτισμοῦ, ποὺ ἔχομε κληρονομήσει ἀπὸ τὸ παρελθόν. Ἐκεῖνοι λένε ὅτι ἡ καθαρουμεσια, ποὺ εἶναι κίβλας ἡ ἴδια δημιουργήματα καὶ δείγμα ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ τῆς δύναμης ποὺ ἔχει νὰ πλουτίζῃ καὶ νὰ πλαταίνῃ τὴ ζωὴ μας, εἶναι καὶ τὸ μόνον μέσο γιὰ νὰ διατηρήσωμε τὴν ἀμεση ἐπαφὴ μας μὲ τὸν κόσμον αὐτό.

Ἐμεῖς λέμε, πὼς ὅχι μόνον δὲν εἶναι κανένας κίνδυνος νὰ χάσωμε τὴν ἐπαφὴ μὲ τὸν ἀρχαῖο κόσμον, ἀν ὑψώσωμε τὴ δημοτικὴ σὲ κοινὴ γλῶσσα, μὰ καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ μόνος τρόπος γιὰ νὰ πίνωμε ἀληθινὰ «ὕδωρ ζωῆς» ἀπὸ τὶς πηγὲς καὶ νὰ δυναμώνωμε τὸν ἑαυτὸ μας ἀφομοιώνοντας ὅσο εἶναι δυνατὸ περισσότερα στοιχεῖα ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο πολιτισμὸ. Ὡς πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τὸ ζήτημα εἶναι κάπως διαφορετικώτερον, ὅπως θὰ τὸ ἰδοῦμε παρακάτω.

Θέλοντας ὁμως νὰ βροῦμε τὴ λύση τῆς πρώτης ἀντινομίας τῆς σχετικῆς μὲ τὸν ἀρχαῖο κόσμον, πρέπει νὰ ἐξετάσωμε τὸ πρόβλημα τοῦ ἱστορισμοῦ, ποὺ ἀπὸ τὴ μεριὰ ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει μπορεῖ νὰ διατυπωθῇ στὸ ἐξῆς ἐρώτημα: Πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ ἀφελῆθῃ ἓνας λαὸς ἀπὸ τὴν ἱστορία γενικὰ καὶ ἰδιαίτερα ἀπὸ δική του ἱστορία;

Τὸ ἐρώτημα αὐτὸ πολλὰς φορὲς τὸ πρόβαλαν οἱ κοινωνικοὶ ἐρευνητὲς σ’ ἐποχὰς διάφορες καὶ ἀπὸ ἀφορμὰς καὶ δεδομένα καὶ προθέσεις διαφορετικὰς. Μὰ ποτὲ σὲ καμιὰ ἐποχὴ καὶ γιὰ κανένα λαὸ ποὺ προσπαθεῖ συνειδητὰ νὰ λύσῃ τὰ φυλετικὰ του προβλήματα, δὲν εἶχε τὸ ἐρώτημα τοῦτο τόσο βασικὴ σημασία γιὰ τὴ ζωὴ του, ὅσο σήμερον γιὰ τὸν Ἑλληνικὸ λαόν. Καὶ μολονότι μιὰ ἔστω καὶ ὑποσυνειδητὴ ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα τοῦτο εἶναι χωρὶς ἄλλο ἡ βάση καὶ τοῦ δημοτικισμοῦ καὶ τοῦ ἀρχαϊσμοῦ, ἡ διανόησή μας ἀπάνω σ’ αὐτὸ μὲν βρίσκεται ἀκόμη στὰ πρῶτα τῆς δοκιμαστικὰ ψηλαφήματα.